

Introductie

Mans Petersen, bijgenaamd de Imker, maakt naam als fokker van bijenrassen. Hij woont in een boerderij bij het landgoed Morren waar hij een kalm, onopvallend bestaan leidt. Toch gaan er vreemde geruchten over zijn verleden, waarvan niemand het fijne weet.

Jonkvrouw Gonda van Walsum keert na de dood van haar geliefde uit Zuid-Afrika terug naar IJsselmonde. Haar erfgoed verkeert in deplorabele staat. De familiebank staat op de rand van faillissement en haar landgoed Morren dreigt onder de hamer te vallen. In een ultieme poging het bankroet af te wenden gaat Gonda terug naar Zuid-Afrika om goud te kopen als onderpand. Haar halfbroer John van Langen sterft in zijn cel waar hij als huurmoordenaar een lange gevangenisstraf uitzit. In zijn hals zitten twee bijensteken, maar voor justitie de doodsoorzaak kan onderzoeken wordt het lijk uit de gevangenis gestolen. Commissaris Ben van Arkel en rechercheur Jan Huisman proberen de raadselachtige verdwijning op te lossen. Ze ontdekken dat Gonda's halfbroer deel uitmaakte van een uitstekend georganiseerde Oekraïense bende die op haar erfgoed aast, maar ze worden ingehaald door een gebeurtenis met dramatische gevolgen.

Jacob Vis werd maar liefst vier keer genomineerd voor De Gouden Strop, de prijs voor het spannendste boek. In 2009 werd Jacob Vis genomineerd voor De Diamanten Kogel, de Vlaamse thrillerprijs. Voor zijn boeken krijgt hij 3 of 4 sterren van de VN detective- & thrillergids.

DE IMKER

1

De imker keek zelden naar de tv, maar op Koninginnedag 2009 zat hij voor zijn aftandse toestel en keek, net als miljoenen landgenoten naar het bezoek van de koninklijke familie aan Apeldoorn. Hoewel hij met andere intenties keek dan de meeste kijkers kon ook hij niet bevroeden dat de hoofdstad van de Veluwe op die dag wereldnieuws zou worden en pas weken later in haar vertrouwde gewoonten zou terugvallen toen agenten een man arresteerden die naakt in zijn eigen huis liep zonder de gordijnen te sluiten.

De dag begon met het mooiste weer dat de organisatoren konden wensen en of het aan het weer lag, aan de perfecte voorbereiding of aan allebei: de organisatie liep gesmeerd. Na het koekhappen, het steltlopen, de aubade van de schoolkinderen en de behendigheidsspelletjes waaraan

de jongere prinsen tot hilariteit van de toeschouwers met verve hadden meegedaan reed de open bus met de koninklijke familie stapvoets langs de menigte waaruit een luid gejuich opsteeg zodra het voertuig binnen het gezichtsveld kwam.

‘Stomme honden,’ zei de imker hardop. ‘Zo vraag je ook om moeilijkheden.’ Ofschoon de hoge gasten geen moment de indruk gaven zich bewust te zijn van het gevaar waaraan ze blootstonden, hun veiligheidsfunctionarissen waren dat wel en de bus was omringd door een haag van agenten in burger en uniform. De route naar paleis ‘t Loo was afgezet met dranghekken waarachter duizenden mensen stonden: een zee van lachende gezichten, papieren feesthoedjes en dito vlaggetjes. De koningin en haar familie in de bus zwaaiden vrolijk naar het publiek en keken lachend naar de fraai uitgedoste ambachtslieden die in een lange stoet voorbijwandelden. De tv-verslaggeefster die zich eerder in de uitzending wanhopig had afgevraagd wat ze nu weer voor nieuws moest vertellen praatte het defilé van de ambachten vlot aan elkaar. Toen de stoet voorbij was reed de bus de Jachtlaan uit en draaide stapvoets de Loolaan in. De verslaggeefster babbelde verder, hoewel er niets nieuws meer te zien was en de tv-camera star op hetzelfde punt gericht bleef. Daarom duurde het even voor de kijkers in de gaten kregen dat er in de linkerbovenhoek van het scherm iets gebeurde dat afweek van het protocol. De stem van de verslaggeefster schoot omhoog.

‘Daar gebeurt iets, dames en heren. Ik hoor schreeuwen. Oh nee! Er komt een auto aan, dwars door de mensen!’ Ze haperde en na een plotselinge, ijzingwekkende stilte klonk het gegil van mensen in volslagen paniek. De camera bleef onbeweeglijk gericht op het kruispunt, maar nu zagen ook de tv-kijkers hoe een zwarte auto door de dranghekken reed en veertien toeschouwers ramde die als lappenpoppen door de lucht vlogen en hulpeloos op het asfalt smakten terwijl de zwarte Suzuki in volle vaart de Jachtlaan opscheurde. Het kroonprinselijk paar schoot overeind en keek vol ontzetting naar de auto die langs raasde en dood en verderf had gezaaid onder de veertien ongelukkigen die niet op tijd weg konden komen. De chauffeur had de macht over het stuur verloren, want de auto reed recht op de monsterlijke zuil af die midden op het kruispunt stond. Een agente die naast de obelisk op haar mountainbike leunde sprong op het nippertje opzij toen de auto dwars door het smeedijzeren hekje schoot en tegen de zuil tot stilstand kwam. Iedereen wachtte op de explosie, maar toen die uitbleef renden twee agenten naar de auto en begonnen tegen de zwaargewonde chauffeur te schreeuwen. Hij zat bekneld tussen het stuur en de rugleuning en de portieren waren onwrikbaar in het wrak verfrommeld. Brandweerlieden zaagden het dak eraf. Een politiehond en twee agenten doorzochten de auto op verborgen springstoffen, maar kennelijk geloofde geen van de hulpverleners nog dat er explosieven in de auto zouden zijn, want het voertuig was omringd door tientallen functionarissen die even bedrijvig als onvoorzichtig te werk gingen.

De imker keek gespannen naar de chaos. 'Sukkel,' gromde hij toen verplegers de zwaargewonde chauffeur op een brancard legden en in een ambulance schoven. Hij keek een poosje naar de behandeling van de gewonden, schudde zijn hoofd en deed de tv uit.

Het was moeilijk om zijn leeftijd te schatten. Hij had de bouw en de bewegingen van een man in de kracht van zijn leven, maar het gezicht van iemand die weinig om zijn uiterlijk gaf en de tijd onbelemmerd gelegenheid had gegeven zijn sporen in zijn gelaat te trekken. Hij kon midden vijftig, maar ook voor in de zeventig zijn. Hij heette Mans Petersen, althans dat was de naam waaronder zijn burens hem kenden. Hij woonde alleen in een kleine boerderij naast het landgoed Morren, zeven kilometer ten zuidoosten van IJsselmonde. Het was niet duidelijk waar hij vandaan kwam. Er gingen geruchten dat hij een wereldconcern had geleid en door een verkeerde transactie zijn baan had verloren, maar niemand wist er het fijne van. Er was ook een praatje dat hij miljoenen had bezeten die hij na zijn ontslag moest inleveren om zijn fout goed te maken. Nu leefde hij kennelijk van de opbrengst van zijn boerderij. Hij hield bijen waarvan hij de honing en de was verkocht en fokte halfwilde varkens die hij buiten hield en met toestemming van de rentmeester in de herfst naar eikels liet zoeken in het bos van Morren. Hij slachtte de dieren zelf en verwerkte de beste delen van het vlees volgens een geheime methode tot ham van topkwaliteit. De rest van het vlees verkocht hij als wildzwijn aan poeliers en restaurants in de wijde omtrek. Samen met Rein Beelen, een oudere boer die aan de andere kant van IJsselmonde woonde hield hij een kudde vetweiders die negen maanden per jaar op de uiterwaarden van de IJssel en de veenweidegebieden van Staatsbosbeheer graasden en 's winters in de potstal van Beelen verbleven. Petersen meed zijn burens, hoewel hij vriendelijk groette als hij hen tegenkwam. De pachtersvrouwen op het landgoed hadden romantische ideeën geopperd over een fatale liefde. Twee jonge boerinnen hadden de stoute schoenen aangetrokken en waren onaangekondigd op bezoek gegaan. Hij had ze beleefd ontvangen en na een ongemakkelijk gesprekje waarin geen van drieën ook maar iets had gezegd dat de moeite van het onthouden waard was waren ze weer weggegaan, even wijs als ze gekomen waren. Sindsdien kwam er niemand meer onaangekondigd op bezoek en twee Mechelse herders zorgden er wel voor dat niemand ongevraagd het erf betrad.

Een halfuur nadat hij de tv had uitgezet maakte Petersen een kast op de deel open, trok een neopreen overall en een paar lange leren handschoenen aan en zette een zware bijenkap op. Hij liep naar de binnenplaats waar twee rijen bijenkasten op houten schragen stonden. De middelste kast was iets groter dan de andere en de bijen die zich om de uitvliegopening verdrongen waren veel groter dan die van de andere volken. In het binnenste van de kast klonk een angstaanjagend gezoem. Petersen duwde de bijen voorzichtig naar binnen en sloot de opening af

met een schuif. Hij tilde de zware kast zonder zichtbare inspanning op en droeg hem naar het slachthok dat een eindje achter de varkensstal lag. Vier stevige, bijna volwassen varkens verdrongen zich bij de trog toen ze de voetstappen van hun baas hoorden. Ze hadden de bouw van een landvarken en de borstels van een wild zwijn en bewogen met de souplesse van dieren die vrijheid gewend zijn. Petersen zette de bijenkast waaruit nog steeds het angstaanjagende gezoem klonk in de stal neer, maar de varkens waren niet onder de indruk en hieven vol verwachting hun snuiten op naar de man die hun trog met een walgelijk ruikende zoetige smurrie begon te vullen. Het kon zo weerzinwekkend niet zijn of de dieren stortten zich op hun voer. Petersen wachtte tot ze de trog half leeg hadden. Hij schudde een paar handen meel over het restant dat in mum van tijd verdween. De varkens likten de trog schoon en toen er geen korrel meer over was keken ze weer omhoog: waar blijft de rest?

Petersen glimlachte. 'Jullie galgenmaal, heren.' Hij haalde een paar dode kippen uit een plastic zak en legde ze in de trog. De kippen stonken nog erger dan het andere voer, maar de varkens scheurden de lijken aan flarden en smakten de bloederige resten gretig naar binnen. Zodra de kippen verdwenen waren schoof Petersen de bijenkast naast de trog en trok de schuif voor de uitvliegopening weg. Even gebeurde er niets. Toen verschenen de eerste bijen. Het kleinste varken snuffelde aan de kast. Was dit ook eetbaar? Een ander varken met een kippenveertje aan zijn snuit gaf hem een por waardoor het kleinere varken tegen de bijenkast botste. Het gezoem zwol aan. Opeens was de stal vol bijen die luid gonzend op de varkens aanvielen. De varkens bleven een paar seconden stokstijf staan. Toen begonnen ze gillend rond te rennen in een vergeefse poging aan de bijen te ontkomen. Binnen een paar minuten was het pleit beslecht. Petersen sneed de stervende dieren de keel door waardoor het bloed in lange gulpen op de vloer stroomde. Hij haalde het dak van de kast, veegde de nog levende bijen met onnavolgbare handigheid van de lijken en zette ze voorzichtig terug in de kast.

'Nog twee jaar,' mompelde hij. 'Dan kunnen jullie iedereen aan.'

Hij sloot de kast, droeg hem naar de bijenstal en zette hem op zijn plaats. De bijen gonsden nog steeds met een geluid dat elke leek de stuipen op het lijf zou jagen, maar na een poosje keerde de rust in de kast terug en toen hij de schuif openzette kwamen de dieren zonder zichtbare opwinding naar buiten. Petersen hing de overall, handschoenen en bijenkap terug in de kast. Hij trok een witte jas en een paar rubberlaarzen aan en liep naar het hok waar de lijken inmiddels waren leeggebloed. Hij spoot ze schoon met een hogedrukspuit, takelde de varkens één voor één naar de slachtkamer en begon ze te verwerken. Het was een zwaar karwei en hij had er de rest van de middag voor nodig. Aan het eind van de dag hingen er acht halve, perfect uitgebeende varkens in de koelcel. Zelfs een ervaren keurmeester zou niet kunnen ontdekken waaraan de dieren waren gestorven.

2

Paul is dood. Hij stierf in mijn armen, precies zoals hij gewild had. Ik zat in een uiterst ongemakkelijke houding achter hem in bed. Zijn hoofd rustte op mijn schouder, zijn handen hielden de mijne met onverwachte kracht vast en zo bleven we zitten terwijl het leven uit hem wegtrok. Hij ademde met steeds grotere tussenpauzes en na een laatste lange zucht hield het op. Ik maakte mijn handen los uit de zijne, sloot zijn ogen en wiegde hem als een kind terwijl ik fluisterde dat ik hem zo zou missen, dat ik nu beter zelfmoord kon plegen om tegelijk met hem in het dodenrijk aan te komen.

‘Hou op, Gonda van Walsum,’ zei ik hardop. Paul geloofde niet in het hiernamaals. Als hij me kon horen, zou hij zeggen dat ik me waardig moest gedragen en voor ons kind moest zorgen. Hij had natuurlijk gelijk: één dode ouder is al erg genoeg. Maar wat moet ik met een kind zonder vader? In mijn eentje opvoeden, zoals Noortje Liestro, onze huishoudster op Morren mij grotendeels alleen heeft opgevoed? Moest ik Zuid-Afrika verlaten, teruggaan naar Morren en Noortje vragen me te helpen mijn kind groot te brengen? Ze ziet me aankomen!

Ik keek naar mijn dode geliefde en zei: ‘Jij weet altijd alles. Geef me eens raad, wat moet ik doen?’ Maar Paul zei niets meer. Ik ging op de rand van ons bed zitten en keek naar hem, heel stilletjes, zonder te bewegen. Zo vond Mary me. Zij is onze oudste bediende. Drieëntwintig jaar geleden kwam ze bij Paul in dienst en sindsdien heeft ze zich hier onmisbaar gemaakt. Ze legde haar hand op mijn schouder, net zoals Noortje gedaan zou hebben en keek met een peilloze blik naar het gelaat van haar werkgever. ‘Hij was een goed mens,’ zei ze. ‘Ik heb mijn bestaan aan hem te danken.’

‘Ik ook,’ zei ik. ‘Mijn bestaan als mens.’

Ze wreef onhandig over mijn schouder en na een korte aarzeling drukte ze me tegen zich aan. Ik begon onstuitbaar te huilen. Ze wiegde me zoals ik Paul had gewiegd en na een poosje kwam ik tot bedaren.

‘Wat doen we nu?’ vroeg ik.

‘We gaan hem afleggen,’ zei ze. ‘U weet, in dit klimaat moet het snel gebeuren.’

Ik knikte. ‘Ik ga zijn kinderen waarschuwen. Ze moeten vanavond het vliegtuig nemen.’

‘Doet u dat, *mevrouw* Gonda. Vindt u het goed als ik vast met *master* Paul begin?’

‘Ja. Ik kom je helpen zodra ik de kinderen gebeld heb.’

Ze keek me onderzoekend aan en vroeg: ‘Denkt u dat het gaat? U moet het kind voeden.’

‘Natuurlijk, maar eerst moet ik de drie oudsten vertellen dat hun vader overleden is.’

Ze glimlachte. ‘Dat is waar. Goed, dan zie ik u zo weer.’

Ik liep naar Pauls werkkamer waar de telefoon staat die we voor langeafstandsgesprekken gebruiken. Ik belde eerst Steven, Pauls oudste zoon. Hij lijkt op zijn vader. Ze hebben dezelfde nonchalante elegantie en hetzelfde magere, knappe gezicht, maar helaas mist de zoon het overwicht en het inzicht van zijn vader. Soms heb ik het gevoel dat ik zijn moeder ben.

‘Steven, met Gonda,’ zei ik toen hij de telefoon opnam. ‘Ik heb slecht nieuws.’

Natuurlijk had hij het verwacht, maar zijn adem stakte. ‘Wanneer is het gebeurd?’

‘Een halfuur geleden. Hij is heel vredig gestorven.’

‘Ben jij erbij geweest?’

‘Onafgebroken.’

‘Heeft hij nog iets gezegd?’

‘Nee, hij kon niet meer praten. Het spijt me: geen fameuze laatste woorden.’

‘Daar gaat het niet om. Ik wil alleen weten of hij nog iets over ons gezegd heeft.’

‘Nee dus. Helaas.’

‘Wanneer is de begrafenis?’

‘Overmorgen.’

Hij schrok. ‘Dan al? Hetty en Bernard zitten in Argentinië en ik kan ze niet bereiken.’

‘Ik wel,’ zei ik kalm.

‘Bel jij hen dan?’

‘Vanzelfsprekend. Zorg jij maar dat je hier morgen bent. Je weet dat er elke dag een lijnvlucht gaat. Bel me als je aangekomen bent, dan laat ik je ophalen.’

‘Goed.’ Hij aarzelde. ‘Ik zal mijn moeder bellen. Ze zal er wel bij willen zijn.’

Alma! Mijn God! Ik kreeg opeens een visioen van mijn voorgangster, gesluierd aan het graf van mijn man. Ze zou gnuiven om zijn dood. Rot op, Alma! Ik wil hem in liefde begraven en daar hoor jij niet bij! ‘Dat denk ik niet,’ zei ik koel. ‘Maar ik zal haar niet tegenhouden. Als ze van plan is stennis te maken, laat ik haar verwijderen.’

‘Dat kun je niet maken!’

‘Steven, ik heb meer van je vader gehouden dan zij hem gehaat heeft. Als je moeder bij die begrafenis wil zijn, is het om zich te verkneukelen over zijn dood. Ze gaat haar gang maar. Ik wil alleen niet dat het hier gebeurt, in mijn aanwezigheid.’

‘We hebben het er nog wel over,’ zei hij stijfjes. ‘Ik zal haar in elk geval inlichten.’

‘Doe dat. Dag Steven. Tot morgen.’

Pauls tweede zoon Bernard zat in Buenos Aires met zijn pleegzusje Hetty, de enige dochter van Pauls tweede vrouw Hester. Dat huwelijk heeft

kort geduurd. Hester kwam een halfjaar na hun bruiloft bij een auto-ongeluk om het leven. Hetty was vijftien. Paul heeft haar opgevoed als zijn eigen dochter en toen ze meerderjarig werd, nam ze uit eigen keus zijn naam aan. Haar echte vader is een Antilliaanse handelaar in tweedehands vrachtwagens die na Hetty's geboorte niets meer van zich liet horen. Op haar achttiende ging ze naar Aruba om hem op te zoeken. Dat bezoek werd een teleurstelling. Daarna aanvaardde ze Paul definitief als vader. Nu, tien jaar later is het al zo gewoon dat je alleen aan haar huidskleur kunt zien dat ze niet zijn biologische dochter is.

Hetty en Bernard zijn aan elkaar verknocht. Met Steven kan ze het ook goed vinden, maar de verhouding met haar jongste stiefbroer is bijna die van geliefden. Ik vraag me af of ze dat niet zijn. Paul wilde er niet over praten, althans niet met mij en ik denk met niemand, maar hij zal er zeker zijn twijfels over gehad hebben.

Ik belde hen in hun hotel. 'Bernard, met Gonda. Is Hetty bij jou?'

'Ja. Is er iets met pa?'

'Kan ze meeluisteren?'

'Ik zet de intercom aan. Zeg het maar.'

'Er is inderdaad iets met je vader. Slecht nieuws. Hij is vanmorgen overleden.'

'Godverdomme. Hoe kan dat!'

'Je weet toch hoe ziek hij was?'

'Hij heeft beloofd dat hij niet dood zou gaan, verdomme! Hoe moet dat nou met ons?'

'Bernard, je bent volwassen. Gedraag je alsjeblieft.' Het was alsof ik mijn moeder hoorde. Gedempte stemmen. Kennelijk praatten ze terwijl hij een hand op het mondstuk hield.

'Dag Gonda, dit is Hetty,' zei Hetty met haar hese, gevoileerde stem. 'Wat een verschrikkelijk nieuws.'

'Dag Hetty. Ja, dat is het. We zijn er hier allemaal kapot van.'

'Was jij erbij toen hij stierf?'

'Ja.'

'Heeft hij nog iets gezegd.. over ons en zo?'

'Nee. Hij kon niet meer praten. Ik heb jullie mail voorgelezen en die heeft hij begrepen.'

'Hoe was hij op het eind?' vroeg ze zachtjes.

'Kalm en beheerst zoals altijd. Hij aanvaardde de dood op een manier die bij hem paste.'

Hetty maakte een geluid of ze haar tranen bedwong. 'Wanneer wordt hij begraven?'

'Overmorgen. Als het moet kan het een dag later, maar dan kunnen we hem niet opbaren.'

'Wij komen morgen. Vannacht gaat er een rechtstreekse vlucht naar Johannesburg.'

'Weet je hoe laat die aankomt?'

‘Nog niet, maar dat laat ik je nog wel weten.’

‘Goed. Zal ik jullie laten ophalen?’

‘Doe geen moeite. Jij zult het druk genoeg hebben. Wij komen wel op eigen gelegenheid.’

‘Bel in elk geval als jullie aangekomen zijn. Als je je bedenkt, stuur ik Pieter Nkuma stante pede.’

‘Goed. We bellen je nog. Dag.’

‘Dag kind. Tot morgen.’

Paul junior meldde zich. Alsof hij wilde bevestigen dat het leven doorgaat, zette hij een keel op die de stilte in huis pijnlijk verscheurde. Wat een kracht zit er al in dat kleine keeltje. Dat belooft wat voor de toekomst. ‘Papa is dood,’ zei ik terwijl ik op de drempel van de kinderkamer bleef staan en alsof hij snapte dat het geen pas gaf om te brullen als je vader net dood is, stopte hij even abrupt als hij was begonnen en viel weer in slaap.

Ik kijk graag naar mijn slapende zoon. Het gevoel van bevreemding dat ik vlak na zijn geboorte had is allang verdwenen. Nu lijkt het alsof hij er altijd geweest is. Hoe zou het met ons gaan nu zijn vader er niet meer is? Paul was geliefd bij de mensen om ons heen. Natuurlijk moeten ook wij ons huis beveiligen, maar we hoeven niet de excessieve maatregelen te nemen waarmee onze witte burens hun bezittingen beschermen. Dat zijn ware forten, beveiligd met muren, stroomdraad, gewapende bewakers en honden. Daarbij vergeleken is onze beveiliging minimaal, maar wij hebben Mary. Haar enige zus is ANC-lid van het eerste uur en haar status in de buurt is zo groot dat niemand een vinger naar ons zal uitsteken. Ik weet niet hoe het zal gaan als Mary besluit bij ons weg te gaan om net als haar zus een eigen bedrijf op te zetten. Tot voor kort wist ik ook niet wat ik zou doen na Pauls dood: blijven of teruggaan naar Nederland, maar nu het zover was wist ik het wel. ‘We gaan naar huis,’ vervolgde ik.

Dit is zijn huis, dacht ik opeens. Hij is hier geboren en als we blijven wordt hij een Zuid-Afrikaans kind en zal hij hooguit een vaag idee krijgen van het moederland van zijn ouders. Natuurlijk hebben Paul en ik vaak over de opvoeding van onze zoon gepraat. Hij was het met me eens dat onze toekomst niet in Zuid-Afrika lag. Hij was verknocht aan dit land, maar reëel genoeg om in te zien dat de democratie die zo hoopvol begon is geëindigd in een dictatuur van het militante deel van de zwarte bevolking. Blanken hebben afgedaan in Zuid-Afrika. Helaas, want ik kwam onder de bekoring van dit land. Bij alle ellende die zich schaamteloos aan je openbaart als je buiten ons *witmense*-reservaat komt is het een indrukwekkend land. Het klimaat is heerlijk, het landschap van ongekende schoonheid, de steden hebben alles wat een Europeaan zich kan wensen, maar het is voor *witmense* geen veilig land meer, ook niet als ze onder bescherming van een prominent ANC-lid leven.

‘Komt u?’ vroeg Mary.

Ik schrok op uit mijn overpeinzingen. ‘Ja, ik kom eraan.’

We legden hem af, verschoonden het bed en trokken hem een schone pyjama aan. De plafondventilatoren draaiden op volle toeren, maar het werd warm in de kamer. Te warm. Mary en ik keken elkaar aan. 'Ik haal ijs,' zei ze. Een halfuur later was ze terug, met een paar staven ijs, elk in een plastic hoes, die we zorgvuldig om Paul drapeerden. 'Dat moet genoeg zijn tot morgen,' zei ze. 'Wilt u vannacht bij hem waken?'

Ik knikte.

'Ik blijf ook vannacht,' zei ze. 'Als u wilt slapen wekt u me maar, dan neem ik het over.'

'Mary, je bent een schat.'

'Ach, u bent goed voor ons geweest. Iedereen leeft mee. Ook de kinderen.'

'Dat weet ik en ik ben jullie dankbaar. En Paul ook, dat weet ik zeker.'

Ze liet me alleen. Ik installeerde me naast Paul in bed. Tussen ons in lag een staaf ijs die na enige tijd mijn linkerkant zo verkilde dat ik geen gevoel meer in mijn ledematen had. Ik schoof een eindje op. Het dove gevoel trok weg. Ik dacht aan Paul, dansend door mijn moeders salon op Morren. Te paard, voor me uit over de Karoo galopperend. Hij was een goede ruiter, zoals de Boeren indertijd goede ruiters waren. Zelfs toen hij nauwelijks meer op zijn benen kon staan durfde hij nog op een paard te klimmen, maar verder dan een rondje stappen op het erf kwam het niet. In de laatste maanden voor zijn dood is het hard gegaan. Toen we elkaar leerden kennen was hij al ziek, maar op een of andere manier kon hij het meer dan een jaar lang zo meesterlijk verbergen dat het leek alsof er niets aan de hand was. Zijn zoons dachten dat hij onsterfelijk was. Ik wist wel beter, maar dat nam niet weg dat ik smoorverliefd op hem bleef en voor het eerst mijn ziel en zaligheid aan een man uitleverde. De tijd met hem was de beste van mijn leven. Dat leven gaat door, maar het zal na zijn dood nooit meer hetzelfde zijn, net zoals het na de geboorte van zijn naamgenoot veranderde.

Paul had stijl, net als mijn moeder. Achteraf is het jammer dat ze elkaar niet beter hebben leren kennen, want ze hadden elkaar gewaardeerd en er was zelfs een goede kans dat ze op elkaar gesteld waren geraakt. Ma had dan wel een draai moeten maken want ze was bijzonder gesteld op Pieter, mijn ex-man die nog steeds de familiebank beheert. Ze was ook dol op commissaris Ben van Arkel die geen formele band met mijn familie heeft, maar bij de gebeurtenissen rond de dood van mijn broer Robert een cruciale rol heeft gespeeld. (*Zie Morren van Jacob Vis*) Daarmee verwierf hij de vriendschap van mijn moeder. Hoewel ze het nooit uitgesproken heeft, heb ik wel eens gedacht dat de affectie van haar kant verder ging dan vriendschap. Niet aan denken, hield ik mezelf voor, nu is alleen Paul van belang. Mijn zoon draagt mijn familienaam en die van zijn vader: Paul van Walsum – van Deventer. Hij kan zich dus over tachtig jaar of daaromtrent in een van beide familiegraven laten bijzetten.

Hij was weer wakker geworden en lag me met zijn heldere oogjes aan te kijken. Meestal zet hij een keel op zodra hij in het land der wakenden is, maar nu hield hij zich opmerkelijk rustig.

In de studeerkamer rinkelde de telefoon. Ik hoorde dat Mary hem opnam. Even later kwam ze op haar tenen de kinderkamer in. 'Steven komt om zeven uur,' zei ze zachtjes.

Paul kirde toen hij haar stem hoorde. Boef! dacht ik, smerige kleine verleider. Mary lachte naar mijn zoon. Hij lachte terug. Ik, zijn moeder die zijn alles behoort te zijn, mag bedelen om een lachje en Mary hoeft maar boven zijn bed te hangen of de zon breekt door.

De lach van Zuid-Afrika, die ga ik straks missen. Je ziet hier geweld in de meest brute, primitieve vorm. Mensen met een brandende autoband om hun nek, mensen die door een menigte worden gelyncht, door een bulldozer worden geplet of in elkaar geslagen als ze een verkeersfout maken. Soms kijken passanten lachend toe hoe iemand op een gruwelijke manier het onderspit delft. Maar de echte lach van dit land zie je buiten het geweld, in het gewone, dagelijkse leven. Die lach zorgt ervoor dat het leven draaglijk blijft, al zijn degenen die je zo stralend toelachen vaak straatarm en wonen ze in krotten die op alle toeristenplaatjes van Zuid-Afrika zorgvuldig buiten beeld blijven.

De dag ging traag voorbij, alsof de tijd stilstond bij Pauls dood. Ik had alle telefoontjes afgewerkt, de begrafenisondernemer ontvangen en de kaarten geschreven die pas dagen na de begrafenis in Nederland zouden aankomen. Ik stelde advertenties op voor de Nederlandse en Zuid-Afrikaanse kranten. Ik koos een sobere tekst en voegde er een zinnetje aan toe: *Ik had hem lief*. Die zin kwam steeds terug in mijn gedachten toen ik die nacht naast hem zat en alle beelden van de afgelopen anderhalf jaar door mijn hoofd spookten.

Het sterkt me in de gedachte dat ik alles moet doen om zijn nagedachtenis hoog te houden. Dat lijkt bij zo'n intrigerende vent niet moeilijk, maar ik weet dat er een duistere kwestie is waarover hij niet wilde praten en waarvoor hij me waarschuwde er ver van weg te blijven. Dat zal ik doen, maar ik ken mezelf en ik zal niet rusten voor ik weet wat hem zo verontrustte dat hij er zelfs met mij niet over wilde praten. "Ik schrijf het wel voor je op," zei hij de laatste keer toen ik had aangedrongen mij deelgenoot te maken van zijn angst. Ik zweeg toen hij mijn vraag zo bruusk had afgekapt. Nu weet ik wat ik had moeten zeggen: "Wat het ook is, Paul, je kunt het mij gerust vertellen. Het kan niet erger zijn dan de inktzwarte kant van mijn eigen familie."

We brachten hem naar "Pauls Hoogte", zijn favoriete plek in het hart van zijn voormalige natuurgebied: dertigduizend hectare halfwoestijn waar hij zebra's, gnoes en antilopen fokte die eigenlijk niet in dit gedeelte van Zuid-Afrika thuishoren, maar er opvallend goed gedijen. In tegenstelling tot mijn lief. Vier jaar geleden, toen de eerste tekenen van zijn ziekte zich

openbaarden schonk Paul het reservaat aan de regering van de nieuwe provincie Mpumalanga, het vroegere Oost-Transvaal, op voorwaarde dat de parkwachters in dienst mochten blijven onder de arbeidsvoorwaarden die hij hun had geboden. Hij hield alleen de heuvel waarin we hem gaan begraven en die, net als ons huis voortaan "Pauls Hoogte" heet. Met zijn ronde, natuurlijke vorm lijkt hij een grote versie van de grafheuvel op Morren waarin mijn ouders, mijn broer Robert en onze voorouders zijn bijgezet.

Paul is vermoedelijk de enige Van Deventer die op deze plek zal rusten. Toen hij het natuurgebied aan de regering gaf kreeg hij het recht zichzelf en de komende generaties hier te laten begraven, maar het is de vraag of de kinderen uit zijn vorige huwelijken er gebruik van zullen maken. Ze voelen zich niet thuis in dit land, in tegenstelling tot hun vader en nu hij er niet meer is lijkt de kans klein dat ze terug zullen komen. Ik zal de zaken hier dus alleen moeten regelen, een klus waar ik nu even niet aan wil denken. Vroeger liet ik me door niemand leiden, maar in het afgelopen jaar leunde ik op Paul. Zelfs toen hij hulpbehoevend werd, heb ik alle kwesties van enig belang aan hem voorgelegd voor ik een besluit nam. Nu heb ik de rol van *mater familias*. Steven en Bernard laten het regelen van de begrafenis en alles wat daarna moet gebeuren aan mij over en ook Hetty wacht af wat ik ga doen. De enige die zich met tegenzin in mijn leidende rol schikt is Alma, Pauls ex, maar bij haar kost het me geen moeite het initiatief te nemen. Integendeel, ik besef dat ik haar kort moet houden.

Ze stond tussen haar zonen aan het graf, gehuld in een zwarte sluiters die haar gezicht vrijwel onzichtbaar maakte. Het is nog steeds een mooie vrouw, maar hebzucht en verbittering hebben hun sporen in haar gelaat getrokken en dat is er niet fraaier op geworden. Paul heeft me jeugdfoto's van haar laten zien: een jonge vrouw met kuiltjes in haar wangen en een onbevengene blik waarop hij verliefd is geworden. "Niet zo verliefd als op jou," haastte hij zich om er aan toe te voegen, maar de blik waarmee hij naar haar jeugdportret keek weerspiegelde iets van die oude gevoelens, genoeg om een felle steek jaloezie op te roepen.

Ook dat heb ik door hem ontdekt: ik ben jaloers. Bij Pieter, mijn ex die bepaalde vrouwen wel degelijk aantrekt – vooral kwezels – heb ik nooit jaloezie bij mezelf ontdekt. Integendeel, het vervulde me met plaatsvervangende schaamte als zo'n muisje smachtend naar mijn man keek. Ook bij de vriendjes vóór mijn huwelijk kan ik me niet herinneren dat ik jaloers was. Meestal nam ik het initiatief om een man te versieren en met hetzelfde gemak liet ik hem weer vallen. Pieter heb ik zonder aarzelen aan de dijk gezet, maar Paul zit in mijn bloed en ook al ligt hij straks in deze heuvel, ik heb het gevoel dat hij voor altijd in me huist. Mary zei het treffend toen we samen naar hem keken: 'Zijn ziel is in uw hand.'

Bij alle drukte die de voorbereidingen van de begrafenis met zich meebrachten, moest ik vaak aan dat zinnetje denken en toen ik aan het

hoofdeind van het graf stond en van de priester het seintje kreeg dat ik mijn zegje mocht doen, was het eerste dat ik zei: 'Hij is in onze hand.'

De priester die net verteld had dat Paul in Gods hand was keek me verontrust aan, maar ik negeerde zijn blik en ving die van Mary die me vanaf de zijkant van het graf bemoedigend toeknikte. Zij gaf me de moed door te gaan en de prop in mijn keel weg te slikken. Ik vertelde daarna hoeveel hij voor zijn kinderen en voor mij had betekend en dat hij door de medewerkers in het reservaat en ons huis op handen werd gedragen, wat een gemurmel van instemming onder de leden van de staf teweegbracht. Ten slotte bedankte ik de gasten, speciaal degenen die een lange reis hadden gemaakt om hier bij te zijn. We stapten in de bussen die ons terugbrachten naar het huis waarin Paul en ik bijna anderhalf jaar hebben samengewoond en dat me in die korte tijd meer vertrouwd was geworden dan het huis in IJsselmonde waarin Pieter en ik negentien jaar hebben gewoond. Zelfs meer dan Morren waar ik ben opgegroeid en waar ik in mijn huwelijk dagelijks kwam om te paard over het landgoed te rijden. Toen ik met Paul wegging dacht ik dat ik het voor altijd achter me zou laten, maar nu verlangde ik er opeens naar terug, hoe dierbaar Pauls huis me ook geworden is. Hij heeft me de waarde van intuïtie leren kennen en vanmorgen nam ik een besluit dat tegemoet komt aan het plotselinge verlangen naar de plek waar mijn wortels liggen. Natuurlijk moet ik hier de zaken afwickelen en met de drie volwassen kinderen een besluit nemen over Pauls bezittingen, maar als dat achter de rug is ga ik voorgoed terug.

Noortjes brieven waren gevuld met gewone mededelingen, maar ze gaven me steeds een steek van heimwee die ik niet had verwacht. Ik belde haar direct na Pauls dood en stelde voor een ticket te sturen voor de begrafenis, maar ze vond het te ver en te vermoeiend. Iedereen zou een smoes verzinnen, behalve Noortje. Zij kent me beter dan wie ook, zelfs beter dan Paul van wie ik wel eens dacht dat hij in mijn brein kon kijken. De keerzijde is dat ik haar ook goed ken en weet dat ze nooit zal liegen om ergens onderuit te komen. Ik nam dus zonder meer aan dat ze niet kon komen, maar ik mis haar zeer. Je moet hier weg, dacht ik opeens, ga terug en laat dit land achter je. Het was bij alle verdriet een bevrijdende gedachte.